

кууга чыгуу үчүн бири-бирин толуктап жүрүшөт. Англис тили сабагында ар бир болочок адистин чыгармачылыгын өнүктүрүү үчүн түзүлгөн шартта окуу процессинин индивидуалдык, жуптук, жамааттык формаларынын уюштурулушу педагогикалык ишенимди айкалыштырууга болжолдонот. Мындагы жеке педагогикалык маселенин чечилиши ар бир студенттин өнүгүшүндөгү индивидуалдык мүнөз менен окуунун жамааттык мүнөзүндөгү, кесиптик эмгектин ортосундагы карама-каршылыкты кыскартуу үчүн керектелген өбөлгөлөрдөн турат [6]. Ошентип, студенттердин кесиптик ишмердигинин өзгөчөлүгүнөн англис тилиндеги практикага багытталган даярдыктын мазмунун долбоорлоого, андан өтүп окуу иштерин уюштуруунун адекваттуу формаларын тандоо зарылдыгына келип, окуу каражаттарын жана ыкмаларын тандайбыз. Студенттерди аткаруу эмес, изилдөө мүнөзүн алып жүргөн ишмердиктин ар түрдүү багыттарына тартабыз.

Жыйынтыктар:

1. Жогорку окуу жайдын студенттеринин кесиптик компетенттүүлүгүн калыптандырууда англис тилинин тийгизген таасирине жүргүзүлгөн анализ, окуу предмети катары мүнөздөлүшүнүн зарылдыгынын себеби жана бир топ өзгөчөлүктөрү такталды;
2. Студенттин кесиптик ишмердигине зарыл болгон жалпы интеллектуалдык жөндөмдөрдүн, чеберчиликтин калыптанышына жол ача турган усулдук каражаттар аныкталды.

Адабияттар тизмеси:

1. **Выготский, Л.С.** Педагогическая психология [Текст] / Л.С. Выготский. – М.: Педагогика-Пресс, 1996. – 534 с.
2. **Чернышевский, Н.Г.** Профессиональная подготовка [Текст] / Н.Г. Чернышевский. – Киев: Высшая школа, 1998. – 144 с.
3. **Писарев, Д.И.** Критерии профессионализации и формирование структуры профессиональных способностей [Текст] / Д.И. Писарев. – М.: Наука, 1991. – С. 105-117.
4. **Щерба, Л.В.** Избранные работы по русскому языку / Л.В. Щерба. – М.: Учпедгиз, 1999. – 188 с.
5. **Жусупова, Д.Ы.** Обучение орфографии трудных слов на уроках английского языка [Текст] / Д.Ы. Жусупова // Наука. Образование. Техника. – Ош: КУУ, 2010. – № 1. – С. 12-14.
6. **Калматова, Г.М.** Формирование ценностных ориентаций в образовательном пространстве вуза [Текст] / Г.М. Калматова // Наука. Образование. Техника. – Ош: КУУ, 2015. - № 1. – С. 103-107.

DOI:10.54834/16945220_2022_3_151

Поступила в редакцию 18.05.2022 г.

УДК: 80.377.5

Кашкариева М.А.

преп. Кыргызско-Узбекского университета им. Б. Сыдыкова

КЫРГЫЗ ТИЛИН ОКУТУУДАГЫ КОММУНИКАТИВДҮҮЛҮКТҮН ПСИХОЛОГИЯ МЕНЕН БАЙЛАНЫШТА КАРАЛЫШЫ

Бул жумушта изилдөөнүн предмети катары колледждеги кыргыз тилин коммуникативдик компетенттүүлүккө негиздеп окутуунун технологиялары болуп эсептелинет. Изилдөөнүн максаты колледждеги студенттерди коммуникативдик багытта окутуунун илимий-теориялык негиздерин аныктоо жана окутуу жараянында пайдаланууга сунуш кылуу. Мында изилдөөнүн салыштырма-тарыхый усулу колдонулду. Тагыраак айтканда коммуникативдик компетенцияны психология менен айкалышта карап, татаал жана көп кырдуу жараян экендигин чечмеленет. Изилдөөнүн жыйынтыгында колледждеги студенттерди коммуникативдик багытта окутуунун илимий-теориялык негиздери аныкталды. Коммуникация студенттердин турмуштук-социалдык жактан бири-бири менен мамиле түзүүнү, биргелешип иш-аракеттерди жүргүзүүнү камсыз кылган татаал жана көп кырдуу жараян экендиги чечмеленди. Учурдагы кыргыз тили колледждерде окутуунун методикасын иштеп чыгуунун зарылдыктары конкреттүү фактылардын негизинде ачылып, кыргыз тилин окутууга коюлган азыркы талаптарга шайкеш иштеп чыгуунун багыттары көрсөтүлдү. Ошондой эле коммуникациянын табияты, изилденүү тарыхы, жыйынтыктары боюнча жана психологиялык өңүттөн талдоо жүргүзүү

менен баарлашууну ишмердүүлүк катары кароо жагы сунушталды.

Негизги сөздөр: баарлашуу; ишмердүүлүк; баарлашуунун муктаждыгы; психологиялык кырдаалы; сүйлөө жараяны; өнүттөн талдоо; жиктелүү; кесиптик лексика.

РАССМОТРЕНИЕ СВЯЗИ КОММУНИКАТИВНОСТИ С ПСИХОЛОГИЕЙ В ПРЕПОДАВАНИИ КЫРГЫЗСКОГО ЯЗЫКА

В данной работе предметом исследования является технология обучения кыргызскому языку в колледже на основе коммуникативной компетенции. Цель исследования - определить научно-теоретические основы обучения студентов колледжей коммуникативному направлению и предложить их использование в учебном процессе. Коммуникативная компетентность рассматривается в сочетании с психологией и истолкованный как сложный и многогранный процесс. Использованы сравнительно-исторический метод исследования. Интерпретировано, что общение представляет собой сложный и многогранный процесс, обеспечивающий установление учащимися отношений друг с другом в жизненном и социальном плане, ведение совместной деятельности. Выявлены потребности развития методики преподавания кыргызского языка в колледжах на основе конкретных фактов и показаны направления развития в соответствии с современными требованиями и к преподаванию кыргызского языка. В исследованиях были определены научно-теоретические основы коммуникативного обучения студентов колледжей. Также были предложены природа общения, история исследований, вывод и анализ с психологической точки зрения, и рассмотрение общения как деятельности.

Ключевые слова: коммуникация; мероприятия; потребность в общении; психологическая ситуация; речевой процесс; перспективный анализ; разделение; профессиональная лексика.

COMMUNICATIVENESS IN TEACHING THE KYRGYZ LANGUAGE IN CONNECTION WITH PSYCHOLOGY

The subject of research is the technology of teaching the Kyrgyz language in college based on communicative competence. The purpose of the study is to determine the scientific-theoretical basis of teaching college students in the communicative direction and suggest using them in the teaching process. More precisely, communicative competence is considered in combination with psychology, and it is interpreted as a complex and multifaceted process. A comparative-historical method of research was used here. As a result of the research, the scientific-theoretical foundations of communicative teaching of college students were determined. It was interpreted that communication is a complex and multifaceted process that ensures students to establish relationships with each other in terms of life and social life, and conduct joint activities. Also, the nature of communication, the history of research, results, and analysis from a psychological point of view, and considering communication as an activity, were proposed.

Key words: communication; activity; the need for communication; psychological situation; speech process; analysis from perspective; division; professional vocabulary.

Киришүү: Учурда кыргыз тилин колледждерде окутуунун мазмуну толук аныкталып, ар бир адистик боюнча кесиптик лексикасы түзүлүп, колдонууга сунуш кылынган менен маселе толук чечилбей келүүдө. Кесиптик-лексикалык минимум сөздүккө киргизилген сөз-түшүнүктөр, терминдер, боюнча студенттердин илимий түшүнүктөрүн калыптандыруу боюнча атайын иш-аракеттердин топтому, технологиялар иштелип чыгышы шарт экендиги байкалууда. Эгерде белгилүү бир илимий-түшүнүктү калыптандыруу боюнча тиешелүү предмет жана кыргыз тили предмети интеграцияланып же предмет аралык байланыш бекем сакталса, түшүнүктү өздөштүрүү колледж студенттери үчүн кызыктуу жана жеңил болмок. Окутуудагы эң негизги компетенттүүлүктөрдүн бири - эркин пикир алышууну, баарлашууну өнүктүргөн коммуникативдүүлүк компетенциясынын милдетине кирет. Коммуникативдик компетенция лингвистика менен, педагогика менен ошол эле учурда психология менен толук түрдө интеграцияланат деп айта алабыз.

Ал эми психология илими коммуникацияны «баарлашуу» деген аталышта карап, баарлашуунун психологиясын илимдер аралык мамилелер менен биримдикте карайт. Илимдин бул тармагында баарлашуунун бул мүнөздөмөсү, каражаттары, факторлору, баарлашууда тасир этүүнүн жолдору, каражаттары, баарлашуунун курактык өзгөчөлүктөрү ж.б. тууралуу психологиялык өнүттөн изилдөөлөрдү жүргүзөт. Баарлашуунун психологиясы В.М.Мясищев, А.А.Бодалев илиминин көрүнүктүү өкүлдөрү болуп А.Г.Ковалев, Б.Г.Аняньев, А.В.Волкова,

Б.Ф.Ломов, А.А. Леонтьев, У.П.Ильин ж.б. эсептелет.

Баарлашуу, тагыраак айтканда коммуникация маселесине психология илиминин өзүнчө тармагы болгон педагогикалык психология эмгеги да кайрылып, өз предметине, максат-милдетине жараша баарлашууну изилдейт. Окумуштуулар педагогикалык психология илиминин пайда болушун П.В.Каптеревдун 1877-жылы жарык көргөн «Педагогикалык психология» деген эмгегинен башталат деп эсептешет. Чындыгында эле П.В.Каптерев аталган эмгегинде Я.А.Коменскийдин, И.Гербарттын, А.Дисторворгдун ж.б. педагогика илимдеринин негиздөөчүлөрдүн эмгектерин талдоо менен аларда психологиянын жетишсиздигин аныктап көрсөткөн. Педагогикалык психология боюнча В.В. Давыдовдун, Д.Б. Элькониндин, И.А.Зимняянын, М.С.Ткачеванын ж.б. эмгектери жарык көргөн. Максатка ылайык аталган илим тармактарынын баарлашуу боюнча берген жыйынтыктарын өз-өзүнчө болбой, биримдикте карайбыз. Мындагы негизги максат-колледждеги студенттерди коммуникативдик багытта окутуунун илимий-теориялык негиздерин аныктоого жана окутуу жараянында пайдаланууга сунуш кылуу.

Белгилүү психолог-окумуштуулар А.И. Волкова менен Е.П.Ильиндин иликтөөлөрү боюнча психология илиминде «баарлашуу» түшүнүгү боюнча бирдиктүү, бардыгы кабыл алган аныктама жок. Көпчүлүк эмгектерде автору белгисиз болгон төмөнкү аныктаманы колдонула тургандыгын белгилешет. «Общение-это, сложный и многогранный процесс, который может выступать в одно и тоже время и как процесс взаимодействия индивидов, и как информационный процесс, и как отношение людей друг к другу, и как процесс взаимовлияния друг на друга, и как процесс сопереживания и взаимного понимания друг друга» [1,18-б].

Аныктамадан көрүнүп тургандай, баарлашуу-бир эле мезгилде бир нече кызматтарды аткарган, адам турмушунун, адам ишмердүүлүгүнүн ажырагыс компоненти болгон татаал көп жактуу, көп функционалдуу жандуу жараян . Бул жараяндарды терең түшүнүү, талдоо үчүн психология баарлашууну бир нече аспектиден карайт.

Баарлашуу коммуникация катары каралат. «Баарлашуу» жана «коммуникация» терминдери орус тилинде гана колдонулуп, башка тилдерде «баарлашуу» түшүнүгү колдонулбай, бардык учурда «коммуникация» колдонула тургандыгын белгилешет. Орус окумуштуулары «баарлашуу» - бул инсандардын ички руханий байланышы, карым-катышы деп ал «коммуникацияны» иштиктүү жана субъектилердин рационалдуу байланышы катары мүнөздөшөт. Е.П.Ильин: «Коммуникациянын бардык түрлөрү эле коммуникация боло албайт. Бирок баарлашуунун бардыгы коммуникациянын өзгөчө түрү болуп эсептелет. Баарлашуу-бул коммуникациянын адамга гана мүнөздүү болгон өзгөчө түрү» - деп белгилеген. Демек, баарлашуу коммуникацияга караганда алда канча кеңири түшүнүк. Коммуникация анын ичине кирет. Коммуникация аркылуу ар түрдүү системалар байланышат, ал аркылуу информация бир системадан экинчи системага өтөт. Баарлашуу ишмердүүлүк катары каралат.

Бул боюнча окумуштуулар арасында бир нече пикирлер айтылат. Б.Ф.Ломов, А. А. Леонтьева, А. В. Мудрин жана башкалар баарлашууну «ишмердүүлүк», «ишмердүүлүктүн өзгөчө түрү», «ишмердүүлүктүн формасы» катары карашат. Кандай болгон күндө баарлашуу адамдын бардык ишмердүүлүгүн коштоп жүргөн ишмердүүлүк деп түшүнүп, баарлашуунун ушул өңүттө окутууну туура көрөбүз. Адам коомдо гана жашап, коомдо гана өз ишмердүүлүгүн жүргүзөт. Кандай тана ишмердүүлүк болбосун ал маалымат алмашууга, сүйлөшүүгө, карым-катнаш жасоо менен жүрөт, ишке ашат. Демек сүйлөшүү, баарлашуу белгилүү бир суроо-талаптарды аткарып, белгилүү зарылдыктан улам ишке ашат. Бул боюнча психология баарлашуунун муктаждыктарын ачык көрсөтөт.

Алар:

- Башка адам менен баарлашуу, алакада болуу муктаждыгы;
- Белгилүү бир социалдык коомго тиешелүү болушу;
- Кайгы, кубанычын тең бөлүшүү;
- Бирге иштешүү, кызматташуу зарылдыгы;
- Билим, тажрыйбаларды дайыма алмашуу зарылдыгы;
- Жаңы маалымат алуу, берүү зарылдыгы.

Кандай гана баарлашуу болбосун ал белгилүү бир маалыматты көздөйт. Максатсыз баар-

лашуу болбойт. Максат ар түрдүү болушу мүмкүн. Мисал келтирсек:

- Башка адамга жардам берүү, колдоо;
- Жардам алуу, колдоо табуу;
- Сүйлөшүүгө, эрмектешүүгө адам табуу;
- Өзүн түшүнгөн, колдогон, баалаган адамды издөө;
- Өзүн таанытуу, өзү тууралуу билдирүү;
- Топко, көпчүлүккө кошулуу;
- Башка адамдын пикирин, көз карашын өзгөртүү ж. б.

Баарлашуунун максаттарын аныктоо аркылуу баарлашуунун функцияларын тактап алууга мүмкүнчүлүк түзүлөт. Баарлашуу коомдо негизинен, төмөнкүдөй функцияларды аткарат:

1. Регулятивдик функция: сүйлөшүп жаткан адамдын жүрүш-турушун, ык- абалын, активдүүлүгүн, башка адамдар менен мамилесин ж.б. өзгөртүп, жөнгө салуу, туура түшүнүү милдетин аткарат;

2. Социалдык көзөмөл функциясы: мактоо, кубаттоо, колдоо, баалоо эскертүү, түшүндүрүү ж.б. жолдор менен башкалардын жүрүм-турумун, ишмердүүлүгүн талаптагыдай нукка салуу. Же, тескерисинче, жек көрүү, чара көрүү жана башка жолдор менен негативдүү көрүнүштү азайтуу;

3. Социалдаштыруу функциясы: белгилүү бир социалдык чөйрөдө жашаган же ал чөйрөгө жаңыдан келип кошулган адамды, ал чөйрөнүн шартына коллективине көнүктүрүү, ыңгайлаштыруу, чөйрөнүн кызыкчылыгына мамилелерге, кызматташууга калыптандыруу.

Лингвистика, коммуникациянын теориясы сыяктуу эле психология илими да баарлашуунун каражаттарын кептик жана кептик эмес деп экиге бөлүп карайт. Бул түшүнүктөр аталган илимдерде «тилдик» жана «тилдик эмес», «вербалдык» жана «вербалдык эмес» ж.б. аталыштарда берилип жүрөт. Биз булардын ичинен кыргыз тил илиминде алда канча кеңири тараган «тилдик» жана «тилдик эмес» деген терминдерди колдонобуз. Анткени аталган түшүнүктөрдүн кыргызча маани-маңызы ушул атоого туура келет. Психология илиминде тилдик жана тилдик эмес каражаттарынын классификациясын белгилүү психолог Е.П.Ильин иштеп чыккан. Макаланын мазмунуна түздөн-түз байланышы болгондуктан, ал классификацияны колдонобуз. Коммуникациянын каражаттары - тилдик, тилдик эмес, монолог, диалог, ымдоо-жаңсоо, мимика, эркин сүйлөө түшүнүктөрү менен берилет [1,47-б].

Коммуникацияны окутуп-үйрөтүүнүн негизги максаты- баарлашуунун теориялык (лингвистикалык, психологиялык, педагогикалык) негиздерин үйрөтүү менен чектелбейт, аларды билүү, өздөштүрүү аркылуу баарлашуунун эффективдүүлүгүн, натыйжалуулугун арттыруу. Бул маселени чечүүдө да психология илиминин жыйынтыктарына таянуу талапка ылайык. Психологияда «баарлашуунун эффективдүүлүгүн арттыруучу факторлор» деген өзүнчө бөлүм каралат. Бул маселеге да Е.П.Ильин кайрылып баарлашуунун жакшыртуучу факторлордун системасын иштеп чыккан. Эффективдүү баарлашуунун факторлору ички баарлашуунун жагдай-шарты студенттердин окутуучунун психологиялык мүнөздөмөлөрү социалдык курактык жактан каралат [1,41-б.].

Психология илими баарлашууга таасир этүүчү тышкы факторлордун жагдай-шартына, кырдаалына, коллективдин өзгөчөлүгүнө жана баарлашуучулардын сөз байлыгына өтө маани берет. Ар бирине кыскача токтололу. Баарлашуунун кырдаалы чечүүчү мааниге ээ болот. Эгерде баарлашуу өз ара түшүнүү, жай-баракат кырдаалда жүрсө, анын натыйжасы да жакшы болот. Ал эми баарлашуу чыңалууда болуп, конфликттик, түшүнбөстүк, эрегешчилик кырдаалда болсо, баарлашуу көздөгөн максатына жетпей, бир чечимге келбей, өз ара мамиле андан ары курчуп, чыр-чатакка жол ачылат. Ошондуктан кандай темадагы баарлашуу болбосун, аны жай, жагымдуу жана чыр-чатаксыз маанайда өткөрүүгө аракеттенүү керек. Баарлашууда жагдай-шарты да чечүүчү ролду ойнойт. Баарлашуучу жай, орун алдын-ала тандалып эле баарлашууга алышы шарт. Катышкандарда алдын-ала анын максатын, милдетин жана жетишүүчү чечимдер, натыйжалар тууралуу маалыматтары болушу керек. Баарлашуу өзү жүрүүчү чөйрөгө да байланыштуу. Ошондой эле берилүүчү маалымат жана күтүлгөн натыйжалар тууралуу жеткиликтүү түрдө тил каражаттарын туура жана ыктуу колдоно билүү талабы бар. Психоло-

гия баарлашуунун өзүн «формалдуу» жана «формалдуу эмес» деп экиге бөлүштүрөт [1,9-б.].

Турмуш-тиричиликте баарлашуу (неформальное общение) өзүнө гана мүнөздүү белгилерге ээ болот:

- Сүйлөшүү убактысы алдын-ала белгиленбейт;
- Сүйлөшүүнү бир эле мезгилде экөө тең жүргүзөт, баарлашуу бир чечимге келгенге чейин же бирин-бири түшүнбөй калганга чейин жүрөт;
- Сүйлөшүүдө ким качан сүйлөйт, канча сүйлөйт деген маселе болбойт;
- Сүйлөшүүгө катышкандар сүйлөө үчүн ар кандай ыкмалары колдонушат.

Сүйлөшүүдөн жыйынтык чыгышы мүмкүн, же чыкпай калышы мүмкүн. Башкача айтканда турмуш-тиричиликте баарлашуу ар түрдүү болушу мүмкүн. Мисалы кокусунан жана бир гана жолу (бир нерсени суроо), мезгил-мезгили менен болушу (тааныштар жолугуп калганда) дайыма, туруктуу (үй-бүлөдө, иште ж.б.). Белгилүү психолог-окумуштуу И.А.Зимняя жалпы эле баарлашуунун табияты, изилдениш тарыхы, жыйынтыктары боюнча жана педагогикалык психологиялык өңүттөн талдоо жүргүзүү, баарлашууну ишмердүүлүк катары карайт [2, 32-41-б.].

Мындан улам баарлашуу бул адамдардын турмуштук-социалдык муктаждыктарын, бири-бири менен мамиле түзүүнү, биргелешип иш-аракеттерди жүргүзүүнү камсыз кылган татаал жана көп кырдуу жараян экендигин билүүгө болот. И.А.Зимняя баарлашууну субъектилерин биргелешкен окуу процессинин формасы катары карап, билим берүү жараянындагы баарлашуунун өзүн ишмердүүлүк катары эмес, адамдардын өз ара, биргелешкен аракеттеринин өзүнчө формасы деп аныктайт.

Демек, жалпы эле баарлашуудан психологиялык баарлашуунун негизги өзгөчөлүгү мындагы баарлашуунун максатына, мазмунуна жараша каралат жана иликтенет. «Коммуникация», «маалымат алмашуу», «сүйлөшүү», «кеп», «сүйлөө жараяны» аталыштар менен берилген, психология менен лингвистика илимдерде максатка ылайык иликтенип келе жаткан адамдардын ортосунда өз ара пикир алышуусун, сүйлөшүүсүн, карым-катышын тейлеп келе жаткан жараянды биз, соңку мезгилдерде кеңири колдонула баштаган «**коммуникация**» сөз-термин аркылуу белгилөөнү сунуш кылабыз.

Жыйынтыктар:

1. Колледждеги студенттерди коммуникативдик багытта окутуунун илимий-теориялык негиздери аныкталды жана окутуу жараянында пайдаланууга сунуш кылынды;
2. Коммуникация - студенттердин турмуштук-социалдык жактан бири-бири менен мамиле түзүүнү, биргелешип иш-аракеттерди жүргүзүүнү камсыз кылган татаал жана көп кырдуу жараян экендиги чечмеленди;
3. Коммуникациянын табияты, изилдениш тарыхы, жыйынтыктары боюнча жана психологиялык өңүттөн талдоо жүргүзүү, баарлашууну ишмердүүлүк катары кароо жагы аныкталды.

Адабияттар тизмеси:

1. **Ильин, Е.П.** Психология общения и межличностных отношений [Текст] / Е.П. Ильин. – М.: СПб, 2014. – 576 с.
2. **Зимняя, И.А.** Педагогическая психология [Текст]: учебник для ВУЗов / И.А. Зимняя. – М.: Логос, 2008. – 384 с.
3. **Сарылбекова, З.С.** Коммуникативные основа обучение кыргызскому языку в школах с русском языком обучение [Текст]: учебник / З. Сарылбекова. – Б., 2014. – 168 с.
4. **Яковлев, И.П.** Основы теории коммуникации [Текст]: учебное пособие / И.П. Яковлев. – СПб., 2001. – 230 с.
5. **Коновленко, М.Ю.** Теория коммуникации [Текст]: учебник для бакалавров / М.Ю. Коновленко, В.А. Коновленко. – М., 2014. – 415 с.
6. **Джаманкулова, А.Т.** Кыргыз тилинин жөнөкөй сүйлөмүнүн синтаксисин окутууда ЖОЖдордун студенттеринин кебин өстүрүү [Текст]: окуу китеби / А.Т. Джаманкулова. – Б., 2016. – 128 с.
7. **Чыманов, Ж.А.** Кыргыз тилин окутуунун теориясы жана практикасы [Текст]: окуу китеби / Ж.А. Чыманов. – Б., 2009. – 286 с.
8. **Бабаев, Д.** Орто кесиптик окуу жайларынын окутуучуларынын информациялык жана коммуникациялык компетентүүлүгүн калыптандыруу [Текст] / Д. Бабаев, С.А. Сайпидинова, Д. Хаитова //

Наука. Образование. Техника. – Ош: КУУ, 2019. - № 1. – С. 81-85.

9. Исаков, Т.Э. Билим берүүдөгү интерактивдик методдор жана аларды колдонуунун ыкмалары [Текст] / Т.Э. Исаков // Наука. Образование. Техника. – Ош: КУУ, 2014. - № 3. – С. 22-26.

10. Тилекова, Н.Д. Литературное обозрение как фактор формирования профессиональной культуры студентов [Текст] / Н.Д. Тилекова // Наука. Образование. Техника. – Ош: КУУ, 2018. - № 3. – С. 44-52.

DOI:10.54834/16945220_2022_3_155

Дата поступления: 16.03.2022 г.

УДК 372.851

Курбанбаева Н.Н.

к.ф.-м.н., доцент Ошского государственного университета, Кыргызская Республика

Бакиев С. С.

магистрант Ошского государственного университета, Кыргызская Республика

ОКУУЧУЛАРДЫ МАТЕМАТИКАЛЫК МОДЕЛДЕРДИ ТҮЗӨ БИЛҮҮГӨ МАШЫКТЫРУУ БОЮНЧА УСУЛДУК СУНУШТАР

Бул жумушта изилдөөнүн предмети катары мектеп математикасын окутууну уюштурууда моделдерди түзө билүүгө машыктыруу боюнча усулдар каралган. Изилдөөнүн максаты - окуучуларды математикалык моделдерди түзө билүүгө машыктыруу боюнча усулдук сунуштарды иштеп чыгуу. Изилдөөлөрдө математикалык маселелерди моделдештирүү жана чыгаруу усулдары колдонулду. Окуучуларды турмуштук маселелер менен чөйрө кубулуштарын математикалык тилдеги моделдерин түзө билүүгө машыктыруу, алардын илимий-теориялык ой жүгүртүүсүн калыптануусу үчүн негизги шарт болуп эсептелет жана математика сабагынын окутуу-изилдөөчүлүк сапатын көтөрүү менен бирге тексттик маселелерди баскычтар аркылуу моделдештирүүнүн эффективдүүлүгүн жогорулата тургандыгын көрсөтүү айтылган. Орто мектептеги математика сабагында, турмуштук маселелерди математикалык тилдеги моделдери менен алмаштырып, математикалык мисалдар катары чыгарууну уюштуруу тажрыйбалары жазылып, окуучуларда математикалык модель түзүү көндүмдөрүн калыптандыруу баскычтары сунушталган. Келечектеги математика мугалимдеринин окуучуларга математикалык моделдештирүүнү колдоно билгенге үйрөтүүсү, кесиптик көндүмдөрдү калыптандыруусу практикалык чоң мааниге ээ. Алынган жыйынтыктар математикалык моделдештирүүнүн жардамында мектеп математикасын окутууда маселени чыгаруу жана түшүнүү окуучуларга бир топ жеңил болушуна өбөлгө түзөт.

Негизги сөздөр: тексттик маселелер; математикалык модель; ой жүгүртүү; машыктыруу; окутууну уюштуруу.

МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ОБУЧЕНИЮ СТУДЕНТОВ УМЕНИЮ ПОСТРОИТЬ МАТЕМАТИЧЕСКИЕ МОДЕЛИ

В данной работе предметом исследования является метод обучения моделированию различных задач при изучении школьного курса математики. Целью исследований является разработка методических рекомендаций по обучению студентов умению создавать математические модели. Используются методы моделирования и решения математических задач. Выявлено, что обучение студентов созданию моделей жизненных вопросов и явлений окружающей среды на математическом языке является основным условием формирования их научно-теоретического мышления и повысить эффективность моделирования текстовых задач по уровням при повышении учебно-исследовательского качества уроков математики. Определено, что на уроке математики средней школы жизненные задачи заменяются моделями на математическом языке, опыты организации производства фиксируются в виде математических примеров, предлагаются этапы формирования у учащихся навыков математического моделирования. У будущих учителей математики большое практическое значение имеет обучение студентов использованию математического моделирования, формированию профессиональных навыков. Полученные результаты способствуют значительному облегчению учащимися решения и понимания задач по обучению школьной математике с помощью математического моделирования.

Ключевые слова: текстовые задачи; математическая модель; рассуждение; коучинг; организация обучения.